

Наукова діяльність

ЕКОНОМІКА

© Р. А. Наконечний, О. Ф. Стасів, А. Д. Копитко, 2025
УДК 63:113/119

DOI: 10.32636/agroscience.2025-(4)-1-5

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК СКЛАДОВА КОСМІЧНОЇ СИСТЕМИ (ВІД КЛАСИЧНОГО АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ ДО ІНТЕГРАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ АНТРОПОКОСМІЗМУ)

¹Роман НАКОНЕЧНИЙ, кандидат філософських наук,

¹Олег СТАСІВ, доктор сільськогосподарських наук,

²Андрій КОПИТКО, кандидат історичних наук,

¹Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН,
вул. Грушевського, 5, с. Оброшине, Львівський р-н, Львівська обл., 81115, Україна

²Львівський національний університет природокористування
вул. В. Великого, 1, м. Дубляни, Львівський р-н, Львівська обл., 80381, Україна
e-mail: ranakonechny@gmail.com

В статті аналізуються підходи у філософії та науці минулого й сучасної доби, котрі є гідною альтернативою егоїстичній, споживацькій психології та філософії людства індустріальної доби, спрямовані на утвердження ідеї нерозривного взаємозв'язку людства, природи, космосу та її втілення в сільському господарстві – провідній сфері його життєдіяльності, котра чи не найповніше ілюструє дію природних та космічних законів і процесів на долі людства.

Ключові слова: антропокосмізм, космос, Всесвіт, Земля, природа, людина, суспільство, філософія, наука, психологія, міфологія, релігія, сільське господарство, фізична економія, біодинамічне землеробство, енергія прогресу.

Вступ

Людина, в ході історичного процесу, набувала нові знання, вміння та навички щодо організації та практичного здійснення власної життєдіяльності. На певних його етапах це навіть створювало у людини впевненість у власній могутності та прагнення до звільнення від божественних чи природних пут та обмежень. Це знаходило свій вираз у відповідних міфології, релігії та філософії, які підносили людину, суспільство та все, що було створене ними. Людина мріяла підкорити природу з допомогою науки і техніки, стати таким чином рівною богам. Це мало як свої сильні, так і відверто слабкі сторони для перспектив її життєдіяльності. Тому час від часу, з плином історії, антропоцентричні світоглядні моделі змінювались космічними або ж, відповідно, антропокосмічними моделями. Вивчення такого досвіду є вагомим умовою розуміння діалектики розвитку людства загалом, так і в окремих сферах його життєдіяльності зокрема, в тому числі і в сільському господарстві. Це допомагає відійти від суто утилітарного підходу до господарської діяльності людини, а натомість розглядати її в контексті космічних, людських духовних та матеріальних процесів, і таким чином досягати гармонії у відносинах з цими сферами. Ігнорування цього фактора мало, має і матиме руйнівні наслідки для людства або ж більшої його частини.

Матеріали і методи

Авторами проаналізовано методологічні підходи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених і філософів, котрі запропонували оригінальні варіанти переходу людства від філософії

антропоцентризму, котра нерідко набувала суто споживацького ставлення до природи, людини, суспільства, до інтегральної за своїм характером філософії антропокосмізму, котра відновлювала та утверджувала шанобливе ставлення до природи, людини, суспільства як гармонійних складових єдиного цілого та реалізовувала їх у розробці та практичному втіленні нових моделей життєдіяльності людини, зокрема, в сфері сільського господарства.

Результати та обговорення

Унікальну роль у вивченні взаємодії суспільства і природи відіграють закони природи, які діють об'єктивно, хочемо ми цього чи не хочемо. «Моя мета...віднайти закони природи, на яких базується світова економія», - писав в свій час М. Руденко. «Закони економії стоять на тих самих підвалинах, на яких засновані майже всі релігії світу», - продовжує згаданий дослідник (Rudenko M., 2020). Саме закони природи визначають все, що відбувається у Всесвіті. Пізнаючи ці закони, людина торує собі шлях до пізнання та успіху.

Піфагор (576-496 рр. до н.е.) і його послідовники вбачали першооснову Всесвіту в числах і числових співвідношеннях, які виражають загальну гармонію всього суцього. Двадцять два роки Піфагор провів у країні пірамід – Єгипті. Місцеві жерці узурпували таємниці «знань єдиного Бога», і вони рідко кого допускали до цієї науки. Піфагор весь час був під контролем (пильним оком) головного жерця. І ось, коли прийшов час рушати додому, він був озброєний останньою

головною настановою: «Наука чисел і мистецтво волі – ось два ключі, що відчиняють двері Всесвіту» (Serhiychuk T., 2011).

Вже в цей віддалений від нас час інтуїтивно утверджувалась думка про невіддільність філософії і науки. А в наш час В. Вернадський також неодноразово підкреслював, що без філософії наука не може йти так глибоко в аналізі понять та категорій або ж обійтися без аналітичного розуму.

Будучи стихійними діалектиками, античні філософи намагалися відшукати основний закон, за яким розвивається світ. Носія такого закону вони вбачали в природі. Предметом їхньої філософії була природа в широкому розумінні цього слова. Більшість їхніх трактатів мали назву «Про природу» (тут розумілась саме натурфілософія). Природа в творах мислителів цього періоду була мірилом мудрості. Організація життя загалом згідно з законами природи, – ось в чому полягало їхнє розуміння Всесвіту (Космосу). Це знайшло свій вираз у формі міфологеми про «золотий вік», час, коли людство жило в гармонії з природою, а люди були щасливими.

Вислів «золотий вік» вперше використав давньогрецький поет Гесіод (IX ст. до н.е.) у поемі «Труди і дні» («Діла і дні»). В його розумінні «золотий вік» – доба, коли люди жили як боги. Вони без турбот, праці і страждань, не знаючи старості, помирали, немов засинаючи (Nazaruk M., 2019).

В. Вернадський у праці «Декілька слів про ноосферу» трактує життя як космічний феномен загалом. Життя він вбачає як складову еволюції Всесвіту, його неодмінний атрибут (Vernadsky V.I., 2004). В праці «Біосфера» ним викладено основи свого вчення про сферу органічного життя планети (Vernadsky V.I., 2004). Натомість в праці «Наукова думка як планетарне явище» він розкрив місце та роль людини в розвитку біосфери та її переході в якісно новий стан – ноосферу (Vernadsky V.I., 1991).

Тому, на нашу думку, слід утверджувати в життєдіяльності сучасних та майбутніх поколінь людства засади філософії космізму, витоки якого закладені в гімні про самостворення світобудови в «Рігведі» і найбільш авторитетним виявом якої є сучасне ноосферне вчення українського науковця В. І. Вернадського.

Микола Холодний (1882-1953) запропонував концепцію єдності людини та природи (космосу). Її центральним моментом є обґрунтування зміни парадигми світобачення з класичного антропоцентризму на інтегральну філософію антропокосмізму. Філософія антропоцентризму, підкреслює львівський вчений М. Назарук, передбачає домінування людини над природою. Натомість в антропокосмізмі людина перестає обіймати центральне місце у світі, і водночас людина не втрачає своєї людської сутності,

набуваючи відчуття тісного зв'язку з природою та космосом. Саме тому такий світогляд М. Холодний окреслює як «філософію світла та радості» (Nazaruk M., 2019).

«Велесова книга», авторство якої приписують древнім волхвам, утверджує ведичний принцип: прийняти Господа нашого як свого вищого Покровителя-Пана і поставити себе в залежність від його волі, діяти в його інтересах. «Велес навчив наших праотців землю орати, злаки сіяти і жати врожай щедрий на полях страдних».

З перших рядків «Книга Велеса» називає прародичів слов'ян: Бога Велеса, по суті Господа Вішну; орла Гаруду, носія Вішну, його відомого слугу; матір Сва; Даждьбога – бога Сонця, який дає світло і тепло; корову Земун – божественну корову Сурабху, чиє молоко утворило сузір'я «Молочний шлях». Слов'янські ж волхви, в свою чергу, називають корову тим же ім'ям, що і свою планету: «Земун-Земля».

Таким чином, древні слов'янські волхви набагато глибше розуміли суть світоустрою, ніж сучасні вчені-матеріалісти. Віл або бик в ведичній традиції є відображенням мудрості і релігії і носить ім'я «бик Дхарма». З допомогою бика в ведичні часи обробляли землю, вирощували хліб. Бика славили як батька-годувальника, а корову – як матір-годувальницю.

В «Ведах» наявні історії, в яких Земля приймає обличчя Корови. І «Велесова книга» підтверджує факт того, що древні слов'яни знали «Веди», розуміли смисл та цінність життя, ставили свої життя та заняття, зокрема, землеробство, скотарство, в залежність від Бога, Космосу, і Сонця.

Цілком справедливо відомий український письменник і вчений Микола Руденко на запитання «Чому треба прив'язувати економічну модель суспільства до вчення про Світобудову» відповідає так: «Тому що земна людина повинна мати цільний світогляд, а він, світогляд, складається не лише з соціального, а й з космічного. Якщо ці фактори існують нарізно, то це ще не світогляд...».

М. Руденко підкреслює, що «в економіці людина робить те ж саме, що робить електрон в механіці – перетворює й переносить енергію зі сфери в сферу».

Хоч земна людина – це мислитель і творець, але дуже важко їй дається осмислення власної ролі в енергетичних процесах Всесвіту» (Rudenko M., 2020). І, продовжуючи свої міркування, М. Руденко наголошує; «...ми, люди, допомагаємо Сонцю підтримувати життя на землі. Передусім, я маю на увазі сільське господарство, де виробляється абсолютна додаткова вартість – тобто енергія прогресу» (Rudenko M., 2015).

Відомий польський вчений і агроном Петро Скрійка наголошує, що «...сільське господарство не є жодним земним виробництвом, а лише частиною велетенської космічної системи з

коровою посередині, на якій, немов на стовпі, тримається вся гармонія Всесвіту».

Бо ж «насправді, селянин нічого не виробляє, а тільки збирає Божі врожаї... Ми, селяни, навіть не усвідомлюємо собі, що ціле наше землеробство – то лише збирання Божих, космічних плодів, самі, без допомоги Космосу, нічого не можемо випродувати...» (Skriyka P., 2011).

Цікавими є думки П. Скрійки щодо селянина, рільника, який від природи володіє свободою – найціннішою і найпрекраснішою річчю, якою людина лишень може володіти. Селянин завжди є вільною людиною, разом з тим він є творчою особистістю, бо там, де є творчість, там є і свобода.

Цю свободу кожний селянин носить у собі, і ніхто її не може в нього відібрати, завдяки їй ніхто не зможе його поневолити. «Це – свобода, яка дається тому, хто працює, щоб виростити хліб; найсвятіша повинність селянина, сенс його життя, космічна енергія, котра належить лише йому, тільки рільникові, енергія союзу з Богом, який Бог уклав з землеробом ще на початку світу» (Skriyka P., 2011).

Петро Скрійка на запитання студентів, який підручник він би їм рекомендував для підготовки до іспиту, відповів, що, жодного, крім Святого Письма, наголосивши на тому, що в ньому багато є згадок про рільництво, що це просто таки найдавніший підручник з рільництва, що все починалося саме з рільництва. А що стосується українських університетів і підручників, то в них, за висловом П. Скрійки, «якийсь чорт сидить (очевидно, з радянських часів)», і що їх мета розвивати не інтелект, розум, а оглушити та одурманити студента.

В цілому космічне релігійне почуття, за словами А. Ейнштейна, є найсильнішим і найшляхетнішим із чинників наукового дослідження (Rudenko M., 2015).

Як тут не згадати слова відомого педагога та поета Г. Васяновича:

«Нетлінна Біблія ланцюг неволі рве.
Свобода в ній звучить тисячоголоса
У Біблії все світле, радісне живе

У Біблії Людина – справжній Космос»
(Vasyanovych G., 2024).

Питання про те, як проникати в таємний світ Біблії, брати звідти корисне і повчальне знання, Г. Сковорода присвятив низку творів, у яких дає тлумачення символічного ряду образів: Сонце – це істина, кільце; Змій – вічність; якір – утвердження; лелека – шанування Бога; зерно – думка та ін. Основним символом є Сонце – істинна вічна натура, Бог.

Г. Сковорода заперечував істинність зовнішнього «видимого» світу Біблії, називав її

(предметну, знакову образність символу) нісенітницею, брехнею. Вона є справжнім шляхом до «невидимої натури». Лише тлумачення символів натури «невидимої» дає можливість пізнати істину, Бога (Skovoroda G.S., 2016). Тому селянин є вільною людиною, ніхто не може її (свободу) в нього відібрати, ніхто не може його поневолити.

«Це покликання Боже», - підкреслює Г. Сковорода, бо така праця є природо- і Боговідповідною (Vasyanovych G., 2024). Ця свобода дається тому, хто працює, щоб виростити насущний хліб. «Це найсвятіша повинність селянина, сенс його життя, космічна енергія, котра належить лише йому, тільки рільникові, енергія союзу з Богом, який Бог уклав з землеробом ще на початку світу», - резюмує П. Скрійка (Skriyka P., 2011).

З цього приводу відомий агроном, вчений і письменник Ф.Т. Моргун, 100-річчя якого відзначали в 2024 р., написав книгу «Селянин – світова душа», яка витримала 6 видань (Morgun F.T., 2001).

М. Руденко вбачає в сільському господарстві джерело додаткової вартості, де народжується нова матерія, а разом із нею – нова енергія, вказуючи, що це відбувається лише в процесі фотосинтезу. Він говорить і про те, що слід мислити космічно, вбачає в цьому найперше руку Господню, наголошуючи на гуманному і мудрому ставленні людини до створеного Богом і Природою, а також навчитися правильно їх використовувати.

Закономірності енергії прогресу, яка годує і веде до неба, М. Руденко намагався пояснити за допомогою Біблії, а саме, використовуючи уривок з неї про те, як Господь п'ятьма хлібинами нагодував п'ять тисяч людей (Основні закономірності формули енергії прогресу (The main laws of the formula of the energy of progress (The Five Loaves of Jesus Christ), 2015). Тому М. Руденко й переконаний, що п'ять енергетичних одиниць, втілених у злаках – це і є п'ять хлібин Христових.

Виходячи з власного досвіду, класик української школи фізичної економії М. Руденко констатує роль і значення космосу, а, точніше, космічного знання, а наше розуміння цієї великої істини він окреслює як вияв психологічних особливостей, «або точніше: про здатність чи нездатність поглянути на себе очима космосу» (підкреслення – автори статті).

В подальшому він уточнює цей висновок наступним чином: «Доволі просто мені далася істина, що додаткова вартість приходить на землю лише з космосу за допомогою злаків. Я маю на увазі пшеницю, жито, кукурудзу тощо... Ніяких інших провідників додаткової космічної енергії в земній природі не існує взагалі» (Rudenko M., 2020). Тобто М. Руденко обґрунтовує «сонячну теорію додаткової вартості», протиставляючи її павутині марксизму, і виводить істину з

християнської символіки про «П'ять хлібин Христових», хліба і вина в момент причастя, здійснюваного у церкві.

Як тут не згадати класика української філософії Г. С. Сковороду, який казав, що в міфах і притчах біблійних треба вбачати закони природи, які люди поки що не спроможні пояснити. М. Д. Руденко в зв'язку з цим підкреслює, що це не заважало Григорію Савичу бути «глибоко релігійною людиною і славити Христа», і що ця релігійність не була непорушно догматичною – вона допомагала йому вільною думкою пізнавати світ, Всесвіт (Rudenko M., 2020).

М. Руденко підкреслює, що обов'язок письменника моделювати світ таким, яким він його бачить, знає, розуміє: «Світ - це значить людей і земний космос. Дехто гадає, що космос існує тільки поза межами земної атмосфери, то це звісно обивательське сприйняття світу. Космос усюди. Космос – це ми самі, він у душах наших, мозку нашому й крові. Кожна клітина нашого організму – то і є космос» (Rudenko M., 2020).

Історична література, змальовуючи скіфський період в історії давньої України, відзначає високий рівень духовної та матеріальної культури скіфів. Скіфи були прекрасними землеробами на багатих землях Придніпров'я, збирали урожай, достатній, щоб прогодувати як себе, так і всю Елладу.

З метою закупівлі скіфського хліба заснували елліни свої колонії на берегах Чорного моря і річок, що впадали в нього. Так, тільки через одну колонію – Боспор, вивозили греки до 20-ти тисяч тонн хліба. Окрім того, Геродот і Гіппократ описують процес отримання скіфами вершків і вершкового масла, що в той час ще було невідоме еллінам (Rudenko M., 2020).

Вершкове масло, особливо топлене вершкове масло «гхі», мало лікувальні властивості, які описані в «Ведах». Вони були добре відомі впродовж декількох тисяч років в Індостані. Саме в Індостані шанують божественність і недоторканність корови-матері, годувальниці всього людства.

Греки поділяли скіфів на царських скіфів, скіфів-землеробів і скіфів-орачів. Зокрема, термін «орач» в пізній період історії став відноситися безпосередньо до землеробства – благословенної праці обробітку землі.

Землероб насправді залежить тільки від Бога і тому повністю покладається на нього, віддаючи йому шану, здійснюючи жертвоприношення. «Веди» підкреслюють, що землероб – це той, хто допомагає Богу на землі, і є відповідальний за благополуччя всіх людей Землі. Саме тому його захищає Господь Харі.

В тому і полягає сутність Богоцентричної культури. «Веди» схвалюють просте селянське життя і високу духовність, і вимагають у всьому покладатися на Бога, бачити в ньому свого

захисника, смиренно співати йому славу, не очікуючи нічого взамін. Тому скіфи-землероби обробляли землю і торгували її дарами, тобто вирощеним врожаєм. В «Ведах» верства землеробів і купців називається відповідним терміном «вайші».

Коли ми говоримо про античне розуміння цивілізації та культури, не варто забувати про ті землі і тих людей, що забезпечували Елладу хлібом. А це були наші предки, яких елліни називали «скіфи-орачі».

Геродот, який добре вивчив північне узбережжя Чорного моря, засвідчує, що то були не скіфи, а племена, котрі називали себе «сколотами». Саме їх можна вважати далекими предками сучасних українців. З цього приводу М. Руденко пише: «Цікаво, що в слові «сколоти» кореневою основою є добре відоме українське слово «коло». Так наші далекі предки називали сонце. А свого міфічного прабатька іменували Колоксаєм. У цьому імені злилися до купи два слова – коло і ксай...Перше пояснювати не варто, друге має іранське походження і в перекладі означає «цар». Отже, наші предки своїм прабатьком вважали Сонце. Саме воно було їхнім царем. Цар-Сонце, Бог-Сонце й уся подальша міфологія наших предків дуже схожа на міфологію стародавніх греків. Вона різниться не стільки змістом, скільки іменами богів» (Rudenko M., 2020).

Це важливо пам'ятати, підкреслює М. Руденко, бо фальсифікатори історії будували схеми історії під потреби Московської держави, і принаймні на тисячу років обікрали історію українського народу. Бо в їхній схемі, заснованій на антинаукових працях М. Карамзіна, взагалі немає місця ні для українців, ні для білорусів. Натомість в підвалинах сучасної цивілізації є чимало праці споконвічних українських хліборобів, які годували своєю працею імперії (Rudenko M., 2020).

Для того, щоб знайти вірні підходи до тих чи інших проблем, окреслених М. Руденком, треба виходити з більш глибоких, філософських, або, як пише відомий німецький філософ (антропософ) Р. Штайнер, духовних основ: «Кожна освічена людина зобов'язана засвоїти, що не тільки рослина залежить від того, що ми бачимо навколо неї.

В рості рослин бере участь весь небосхил зі своїми зірками» (Steiner R., 1997). Р. Штайнер також зауважив, що «саме в сільському господарстві знаходимо, як це необхідно використати з Духу ті сили, які сьогодні зовсім невідомі і значення яких не тільки в тому, щоб дещо покращити в сільському господарстві, але від них залежить, чи зможуть люди взагалі продовжувати своє життя в фізичному сенсі на Землі» (Steiner R., 1997). Нерозуміння цього багатом сферам життя принесло велику шкоду, резюмує з цього приводу Р. Штайнер (Steiner R., 1997). Висновок німецького філософа звучить

багатозначно: «Не може бути ніякого розуміння життя рослинного світу, якщо упускається з уваги, що все існуюче на Землі, по суті своїй є відображенням того, що протікає в Космосі» (Steiner R., 1997).

М. Д. Руденко вказує на те, що ми повинні з повною ясністю усвідомити, що «земне життя належить не Землі – воно явище космічне» (Rudenko M., 2020). Також К. А. Тімірязєв, В. І. Вернадський, О.Л. Чижевський та інші вчені підтверджували сонячне походження життя. Отже, родоначальником життя на Землі є саме рослина, яка безпосередньо конструюється Сонцем.

«Творча сила Сонця – це жива реальність космосу», - підкреслює М. Руденко (Rudenko M., 2015). Він наголошує, що «духовний зв'язок з природою все більше втрачається, а разом з тим втрачається відчуття, що десь у Космосі відбуваються таємничі процеси, від яких залежить земне життя» (Rudenko M., 2015). Ми щось створюємо за допомогою праці, але створюємо з допомогою (або вирішальною участю) Землі, Сонця, Всесвіту. В протилежному випадку ми матимемо хибне розуміння засад своєї праці. Зв'язок між Космосом та земним життям є обґрунтованим та неспростовним (Rudenko M., 2015).

Очевидною є теза про те, що виховання «почуття космізму», єдності людини з Космосом – є одним з величних педагогічних завдань.

М. Руденко, торкаючись цієї проблеми, підкреслює, що «почуття космізму було мені властиве з дитинства. На якусь мить я відчув себе вільним, незалежним сином планети Земля, в мою душу, мов сонце в ранкову росинку, заглянув безмежний Космос...Тепер я знову дивився в прекрасне обличчя Землі з небесних висот, мою душу наповнювало щось молитовне, радісне...

Я переживав почуття єдності з Всесвітом, з його красою, з живим духом, що витає над просторами землі та неба. Бо були хвилини, коли моя душа бачила Бога, і захарашений ідеологічними догмами розум не заважав їй» (Rudenko M., 2020).

Такі ідеї легко сприймаються людьми, що здатні самих себе вписати в життєві процеси космосу. Для кожної людини («космічної людини») є очевидним фактом, що Сонце щороку збагачує людство своїми незрівнянними дарами. І саме звідси належить виводити додаткову вартість.

Звісно, без людської праці вона (космічна енергія) виявити себе не може, але ж сама праця можлива лише доти, доки людина споживає сонячну енергію, законсервовану в хлібі та інших плодах фотосинтезу. «Отже, первинною є в жодному разі не праця – первинною є зв'язана в фотосинтезі енергія космосу» (Rudenko M., 2020). І М. Руденко ставить наступне завдання: «Кому скільки належало в земному процесі, який ми називаємо економікою: землеробству,

промисловості, державі» (Rudenko M., 2020). Це узгоджується із законом збереження та перетворення енергії, якому підпорядкований Всесвіт, і людське суспільство не може вийти з під його впливу (Rudenko M., 2020).

Зв'язок людини з Космосом М. Руденко демонструє своєю життєвою позицією, розповідаючи, що з ним відбулося, без намагань замовчувати та приховувати щось.

М. Руденко розпочав пошук нових варіантів економічної праці, котрі б враховували розподіл сонячної енергії в суспільстві, розуміючи, що кожен державно-економічний механізм володіє специфічними каналами, якими розтікається сонячна енергія, нагромаджена рільництвом та скотарством, тобто енергія біологічна, енергія самого життя.

Енергія фотосинтезу насичує по різному сільське господарство, промисловість, державу. Економічна система базується на законі збереження й перетворення енергії. В періодичній системі Менделєєва носіями енергії є електрони, а в економічній системі цю ж функцію виконують самі люди. М. Руденко описує випадок, що трапився з ним, коли живе полум'я впало на нього з Космосу, у ньому він бачить вияв контакту зі Світовим розумом, яку називає зустріччю з Богом (Rudenko M., 2020). «Так починалася у мені духовна революція, що супроводжувала революцію соціально-політичну. В душах вони відчувалися раніше, ніж у суспільстві» (Rudenko M., 2020).

І М. Руденко пише, що робив перерви у спілкуванні зі Світовим Розумом, але впродовж трьох діб відчував себе міцно прилученим до нього. «Повертався до кабінету й поринав у безмір Космосу. Конкретних образів зорового характеру я не бачив, і все ж враження було таке, ніби я проходжу Галактику наскрізь. Здавалося, що лише тілом був на землі, а вся моя духовна сутність жила окремо – зодягнена у світло, вона вивчала Всесвіт» (Rudenko M., 2020).

Людина за всіх часів споживала і споживає приблизно ту саму кількість їжі, хоч вона була різна на смак і за якістю. Їжа продукується завжди діючим фотосинтезом, а не фотосинтезом минулих епох.

Енергію минулих епох (нафту, газ, вугілля) можна використати в машинах, але не в людських організмах. Саме тому промисловість безплідна: вона переробляє, а не виробляє. Ф. Кене розпочинає рух вартості від людського шлунка, тому всі види енергії, окрім тієї, яку щорічно дає Сонце, потрапляють до категорії безплідних.

Ще до відкриття фотосинтезу Ф. Кене зрозумів, що в основі всієї земної енергетики лежить саме біологічна енергія, а не якась інша.

Фактично, він дивився на земне життя так само, як через двісті років пізніше дивилися на нього В. І. Вернадський і О.Л. Чижевський. Ні,

Ф. Кене не описував взаємозв'язки, які діють у біосфері. Не згадував він також про сонячну енергію. «Але все це він знайшов у землі, в її гумусному шарі, що є дзеркалом Космосу» (Rudenko M., 2015).

Звичайно, без промисловості ми не мали б таких високих умов життя, їжі також було б менше. Тому у Ф. Кене (а це видно з його знаменитої Таблиці) ці види енергії виступають важливими опосередковано, через родючість землі. Ф. Кене в класифікації суспільства виокремлює хліборобство, промисловість, державу. Інші способи класифікації суспільства, на думку вченого М. Руденка, «нічого спільного з наукою не мають».

Сократ на запитання, звідки він родом, відповів: «Із Всесвіту». Звичайно, цими словами Сократ не мудрував, а тим більше аж ніяк не грішив проти істини, оскільки його рідна Алопека також була частиною Всесвіту. Але за цією відповіддю приховувався значно глибший зміст. Сократ вивершував своє вчення на позиціях мудреців, які виходили з того, що небо та землю, богів і людей об'єднують спілкування, дружба, порядність, стриманість, справедливість. Тому вони й називали Всесвіт «ладом», «космосом», а не «безладдям» і «безчинством».

Отже, вважаючи себе родом із Всесвіту, Сократ мав на увазі те, що він прийшов із нього, Всесвіту, бути охоронцем його ладу, на призначеній йому (Сократу) частинці Землі. Це добре видно із захисної промови, виголошеної Сократом під час суду над ним.

Порівнюючи афінян із конем, а себе – із гедзем, Сократ сказав під час суду: «Ось, по-моєму бог і послав мене в це місто, щоб я цілий день, літаючи повсюди, кожного з вас будив, турбував, дорікав невинно. Іншого такого вам нелегко буде знайти, афіняни, а мене ви можете зберегти, якщо мені повірите. Але може бути..., що ви мене пристукнете і вб'єте. Тоді ви всю решту вашого життя проведете в сплячці, якщо тільки бог, піклуючись про вас, не надішле вам іще когонебудь» (Serhiychuk T., 2011).

Вся стародавня культура українців зростала на культі землі, землеробської праці. Зокрема, в космогонічній системі українців серед п'яти висхідних стихій (неба, землі, води, вогню, повітря) перевага віддавалась насамперед землі. Вона є основним елементом світобудови, головна ланка в світотворчому ланцюгу згідно космогонічних уявлень українців. Саме творення світу в українських легендах означає творення землі.

Сонце впродовж мільярда років створювало на земній поверхні гумусний шар – космічну основу родючості. «Хоч ми називаємо чорнозем землею – але це вже не земля – це Сонце на землі, це тонесенька гумусна плівка, якій належить викохати на собі земну цивілізацію», – підкреслює

М. Руденко (Rudenko M., 2020). У зв'язку з цим О. Ольжич справедливо вказує на те, що «земля виступає у нас з такою силою, що певне психічне наставлення (нехай буде вільно назвати його «космічним»), каже декому шукати українського міту в землі... Творення питомих українських цінностей у величезній мірі зв'язане з землею. Цей міт землі є «джерелом – основою відродження українського народу і його переломного походу в майбутнє» (Olzhych O., 1994). «Земля – Мати Людства», – наголошує М. Руденко (Rudenko M., 2020).

Очевидним є те, що в цьому виявляє себе та цього вимагає філософія українців, і в першу чергу їх здоровий глузд, їх воля до життя і виживання як в складних історичних умовах, так і в сьогодинішніх реаліях екзистенційної війни з агресією росії.

Це тривке й завзяте українське хліборобство є найбільш продуктивною формою енергії, воно виступає хліборобською духовною енергією, чого не вдасться знищити ніякою силою.

«Цей стабілізаційний і завжди чинний характер хлібороба й зростив те, що Україна давала в свій час стільки первнів культури на захід і схід від себе», – підкреслює Юрій Липа (Lypa Yu., 1992).

А хіба не ця хліборобська сила тримає Україну, український народ як життєдайну націю сьогодні на полях битви з Московією? «Тобто сьогодні неможливо заводити розмову... не усвідомлюючи виняткової ролі хліборобства і космічного походження всього живого на Землі... Неможливо!» (Rudenko M., 2015).

Яскравою постаттю у вивченні космогенної енергетичної теорії є український вчений і мислитель В. Вернадський, який фактично довів до логічного завершення енергетичну концепцію С. Подолинського.

Головними працями, що репрезентують його погляди, є: 1) «Наукова думка як планетарне явище»; 2) «Хімічна побудова біосфери Землі та її оточення», які вийшли друком після смерті автора в 1945 р. В цих працях В. І. Вернадський ставить перед собою та вирішує одну з найскладніших проблем сучасного природознавства й філософії: 1) причини виникнення та розвитку живої матерії; 2) роль живої речовини на Землі та в Космосі.

Ця проблема безпосередньо торкається людини та суспільства, адже людина є органічною частиною живого, своєрідним поєднанням живої і неживої природи. Це відкриття вченого про живу матерію стало аргументом на користь того, що життя в космосі не є випадковим, а має закономірний творчий характер (Vernadsky V. I., 1991).

Наголосимо, що жива речовина як тонка плівка матеріального енергетичного акумулятора дає змогу накопичувати в собі енергію космосу і перетворювати її в земну матеріальну сферу.

Завдяки живій речовині енергія космосу не зникає в космічному просторі, а акумулюється на земній поверхні і трансформується в силу, що долає хаотичність, сприяючи виникненню центрів упорядкованості та організації. Жива матерія прискорює еволюційні процеси на Землі за рахунок акумульованої космічної енергії. *Життя на Землі є результатом впливу Космосу та Всесвіту.* Згадаймо, що подібні геніальні здогади існували в філософській традиції Стародавньої Греції.

Саме античні філософи (Анаксагор) неодноразово писали про живий Космос і його вплив на життя на Землі та появу розуму. Ці ідеї з'явилися ще раніше, дві з половиною тисячі років тому в релігійно-філософських системах Стародавньої Індії. Сучасна наука в теперішній час поставила інтуїтивні філософські істини минулого на рівень експерименту та математичного доведення.

Космос і Всесвіт постійно взаємодіють із живою речовиною на Землі, що спричинило виникнення біологічної еволюції, появу біосфери – планетарної оболонки Землі, в якій існує життя. Вона є акумулятором та каталізатором сонячної енергії. Біосфера – це система, що розвивається за рахунок самоорганізації та самовідтворення життя. Космічна енергія є вічна, а життя на Землі нічим не обмежене.

Зазначимо, що В. І. Вернадський говорив про об'єктивну залежність розвитку цивілізації від Космосу, акцентував увагу на трьох видах цього впливу: по-перше, безпосередній вплив на навколишню дійсність, яку може помітити людське око; по-друге, вплив на рівні мікроскопічної реальності, що не може бути зафіксований візуально; по-третє, вплив на рівні космічних масштабів, що потребує спеціальних засобів дослідження.

В. І. Вернадський проаналізував процес техногенного впливу людини на біосферу, прирівнявши його до дії геологічного фактору. Узагальнивши це положення з геохімічних, соціальних та філософських позицій, він показав, що в результаті наукових відкриттів і зростаючого техногенного впливу людства на біосферу, остання трансформується в якісно новий стан – ноосферу, тобто такий стан, біосфери, в якому повинні виявлятися розум та керована ним праця людини в якості нової геологічної сили, якої не було раніше на планеті Земля.

Про вплив Космосу, окремих планет на розвиток сільського господарства, окремих сільськогосподарських рослин вказував ще Р. Штайнер в своєму сільськогосподарському курсі (Steiner R., 1997). Він говорив в ньому, що надсонячні планети (Марс, Юпітер і Сатурн) випромінюють свої сили аж до глибин Землі і кремнієві породи випромінюють ці сили назад, в сферу ґрунту, в якому коріняться рослини.

Там рослини можуть приймати ці сили і розвивати, як подарунок цих планет для людини, тварин, рослин, ґрунту, і в кінцевому підсумку – створюється живий прошарок, основний орган – Земля. Всі разом вони становлять єдиний живий організм з дуже тісними, ієрархічними, взаємозалежними зв'язками.

Алекс Подолинський в свій час зазначав: «Рослина – посередник між космосом і землею» (Podolinsky A., 2003). «Рослини – діти Сонця. Рослина складається частково із космічної, частково із земної субстанції». «Світло і тепло приходять від Сонця. Існують ще й інші космічні фактори, які створюють різноманітні тонкі деталі рослин» (Podolinsky A., 2003).

Р. Штайнер в своїх знаменитих десяти заповідях, розкриваючи сутність біодинамічного землеробства, зазначає: «Життя – це ритм, але ритм, передбачений космосом. І в тваринництві, і у польових роботах необхідно враховувати ритми Землі, як і її космічного оточення» (Shvebs G.I., 2001).

Вплив Місяця на рослини в залежності від його розміщення в знаках Зодіаку, описаний вченим Г. І. Швєбсом в праці «Алхімія землеробства» (Shvebs G. I., 2001), котрий використовує дослідні дані, отримані в свій час на біодинамічних фермах Німеччини Марією та К. Маттіасом Тун (Shvebs G. I., 2001). В цій роботі досить детально описано вплив космічних астрономічних процесів на характер сільськогосподарських робіт.

Вплив Місяця, який виступає в ролі каталізатора впливу зодіакальних сузір'їв, ілюструє А. Подолинський в своїх працях, ґрунтуючись, зокрема, на дослідженнях Марії Тун, яка їх проводила в тих місцевостях Німеччини, де відчувався ще сильний вплив давніх центрів друїдів, котрі займалися рослинною та астрологічною магією (Podolinsky A., 2003).

Висновки

Людина в добу Нового часу, окрилена успіхами в різних галузях своєї життєдіяльності, в тому числі в сільському господарстві, повірила в власну всемогутність та спроможність вирішувати будь-які проблеми, таким чином забула про головне: вона, як і її життєдіяльність є невід'ємними складовими природи та Всесвіту. Ігнорування цього фактора обернулось для людства серйозними негативними наслідками, відомими сьогодні як комплекс глобальних проблем людства. Не в останню чергу суттєво погіршилось здоров'я (фізичне, психічне та духовне) людей внаслідок недбалого ставлення до дії законів природи і космосу.

Водночас робляться спроби переосмислити таке егоїстичне ставлення людини до себе, до свого способу життя й діяльності, що обертається руйнівними наслідками для перспектив існування

людства в майбутньому. Така альтернатива знайшла вираз у філософії антропокосмізму, котра не протиставляє людину і природу, людину і Всесвіт, людину і космос, а навпаки утверджує ідею їх нерозривного взаємозв'язку, і в цьому підході вбачає вихід з кризи, в котрій опинилось сучасне людство.

Щоб опонентам такої позиції не видавалось це тільки гарною ідеєю, що не має перспектив для практичної реалізації, прихильники антропокосмізму поступально реалізують та обґрунтовують свої ідеї в різних сферах життєдіяльності людини і суспільства, зокрема, в сільському господарстві, котре в останні два століття завдяки технічним та технологічним новаціям, помітно було відірване від природних та космічних процесів, завдаючи шкоди людині, суспільству, природі.

Тому філософію антропокосмізму доцільно розглядати як одну з дієвих альтернатив споживацькому, егоїстичному, деструктивному за своїм характером ставленню людини і суспільства до природи, а таким чином, і до самих себе, ставлячи під сумнів перспективи свого майбутнього буття.

Список використаної літератури

- Lypa Yu. (1992). *The Purpose of Ukraine*. Lviv, 270 p. (in Ukrainian).
- Morgun F.T. (2001). *The Peasant - the Soul of the World*. 6th ed., additions and revisions. Poltava, 307 p. (in Ukrainian).
- Nazaruk M. (2019). *Philosophy of the Environment and Nature Management: Monograph*. Lviv, 302 p. (in Ukrainian).
- Olzhych O. (1994). *To the Unknown Soldier. Bequeathed to the Living* / compiled by L. Cherevatenko. Kyiv, 432 p. (in Ukrainian).
- Podolinsky A. (2003). *Introduction to biodynamic farming* / translated from English by N. Zhirmunskaya. Kaluga, 216 p. (in Russian).
- Rudenko M. (2015). *Energy of progress. Selected works on economics, philosophy and*

cosmology / compiled by: R. A. Rudenko. Kyiv, 680 p. (in Ukrainian).

Rudenko M. (2020). "The Greatest Miracle is Life". *Memoirs* / compiled by: Raisa Rudenko. Kyiv, 696 p. (in Ukrainian).

Serhiychuk T. (2011). *Antiquity in Persons*. Kyiv, 670 p. (in Ukrainian).

Shvebs G.I. (2001). *Alchemy of agriculture (enioculture)*. Odessa, 144 p. (in Russian).

Skovoroda G.S. (2016). *Complete academic collection of works* / edited by Prof. Leonid Ushkalov. 2nd ed., stereotyped. Kharkiv, 1400 p. (in Ukrainian).

Skriyka P. (2011). *Milk and Gogol. A word to the students of the Agrarian University in Dubliany (and not only to them) about the poetry of agriculture, the philosophy of nature, the history of Ukrainian agrarian thought, the ethics of duty, patriotism and Ukrainian universities*. Krakow; Lviv, 145 p. (in Ukrainian).

Steiner R. (1997). *Spiritual and scientific foundations of successful development of agriculture. Agricultural course*. Cyberwatz, Breslau, 1924 / reprinted: trans. from German by Zhemchuzhnikova M.N., Demidova A.A., Banzelyuk L.N. Kaluga, 432 p. (in Russian).

The main laws of the formula of the energy of progress (The Five Loaves of Jesus Christ) (2015). *Rudenko M. Energy of progress. Selected works on economics, philosophy and cosmology*. Kyiv, p.146-152 (in Ukrainian).

Vasyanovych G. (2024). *I Sing and Curse*. Lviv, 200 p. (in Ukrainian).

Vernadsky V.I. (2004) *A Few Words about the Noosphere. Vernadsky V.I. Biosphere and Noosphere Preface* R.K. Balandin. Moscow, p.232-239 (In Russian).

Vernadsky V.I. (2004). *Biosphere. Vernadsky V.I. Biosphere and noosphere* / Preface R.K. Balandin. Moscow, p.15-90 (In Russian).

Vernadsky V.I. (1991) *Scientific thought as a planetary phenomenon* / Ed. A.L. Yanshin. Moscow, 1991. 270 p. (In Russian).

AGRICULTURE AS A COMPONENT OF THE COSMIC SYSTEM (FROM CLASSICAL ANTHROPOCENTRISM TO THE INTEGRATED PHILOSOPHY OF ANTHROPOCOSMISM)

¹Roman NAKONECHNYI, ¹Oleh STASIV, ²Andrii KOPYTKO

¹Institute of Agriculture of the Carpathian Region of the NAAS

²Lviv National University of Environmental Management

The article analyzes approaches in philosophy and science of the past and present, which are a worthy alternative to the selfish, consumer psychology and philosophy of humanity of the industrial age, aimed at establishing the idea of the inextricable interconnection of humanity, nature, space and its embodiment in agriculture – the leading sphere of its life activity, which perhaps most fully illustrates the action of natural and cosmic laws and processes on the fate of humanity.

Keywords: anthropocosmism, space, Universe, Earth, nature, human, society, philosophy, science, psychology, mythology, religion, agriculture, physical economy, biodynamic agriculture, energy of progress.

Отримано: 10.2.2025

Погоджено до друку: 11.3.2025